

RUKOPIS A.N. OXNERA FLÓRY LIŠAJNÍKOV ZSSR. ČEĽAD CALOPLACACEAE

S.Ja. Kondratjuk (Kijev)

Početné práce známeho sovietskeho lichenológa profesora Alfreda Nikolajeviča Oxnera (1898-1973), ktoré neboli publikované za jeho života sa uchovávajú ako rukopisy v Centrálnom vedeckom archíve AV USSR v Kyjeve. Je medzi nimi známa doktorská dizertačná práca "Analýza a história pôvodu lichenoflóry sovietskeho sektoru Arktídy" (1940-1942), "Kľúč na určovanie lišajníkov ďalekého Severu" (1939), "Lišajníky Uralu" (1935). Za poslednú prácu navrhli akademici A.A.Jelenkin a V.M.Savič autorovi v roku 1935 udeliť hodnosť doktora biologických vied "honoris causa". Viac ako 14 rokov po smrti A.N.Oxnera boli, žiaľ, všetky jeho rukopisné materiály uložené v archíve lichenológom nedostupné. Od r. 1987 pripravujú pracovníci Botanického ústavu AV USSR v Kyjeve do tlače doteraz nepublikované Oxnerove práce.

Jednou z posledných Oxnerových prác je monografické spracovanie čeľade *Caloplacaceae* pre "Flóru lišajníkov ZSSR". Príprava rukopisu je spojená s celým radom ťažkostí. Autor totiž vyčlenil z č. *Teloschistaceae* 6 rodov (*Pyrenodesmia*, *Blastenia*, *Caloplaca*, *Protoblastenia*, *Gasparrinia*, *Fulgensia*) a tejto skupine pridelil hodnotu čeľade. V súčasnosti sa neuznáva samostatnosť niektorých rodov ako *Pyrenodesmia*, *Gasparrinia*, *Blastenia*, ktoré sa považujú iba za vnútrodrohové taxóny r. *Caloplaca*; r. *Protoblastenia* sa v poslednom čase rozpadol na niekoľko menších rodov, zaradených do č. *Lecideaceae*. Zdôvodnenie originálnej pozície Oxnera, ktorá v mnohom nezodpovedá súčasnému chápaniu zaradenia taxónov, by bolo možné iba vtedy, ak by bola k dispozícii úplná verzia práce. V Centrálnom archíve sa však uchovávali iba jej fragmenty a to diagnóza č. *Caloplacaceae*, tabuľka rozdelenia rodov, kritická črta o histórii štádia predstaviteľov čeľade, porovnávacie opisy rodov *Fulgensia*, *Protoblastenia*, *Blastenia*, tabuľka rozlíšenia druhov r. *Pyrenodesmia*, *Gasparrinia* (spolu s opismi 27 druhov), *Caloplaca* (57 opisov druhov). V archíve však nie sú zachované kriticko-systematické opisy väčšiny rodov, ale tiež i najcennejšia časť Oxnerovho rukopisu z taxonomického a floristického hľadiska: kľúče, charakteristiky, alebo akékoľvek zmienky o druhoch nových pre vedu (*Caloplaca pamirensis*, *C. kazachorum*, *C. turkmenica*, *C. ochroleuca*), na ktoré sa Oxner odvoláva v iných archívnych materiáloch. Odkazy na druhy *Caloplaca barchalovii* Oxn., *C. altaica* Oxn., *C. phloginoides* Oxn. sa nachádzajú iba v tabuľke na určenie druhov r. *Caloplaca*, diagnózy taktiež chýbajú. Podobne je to i s bližšími údajmi o nálezoch nových lišajníkov č. *Caloplacaceae* pre ZSSR, ktoré tiež autor nestihol publikovať (*Caloplaca phlogina*, *C. arnoldiana*, *Gasparrinia proteus* a iné).

Oxnerova práca, i keď sa zachovala iba čiastočne, má veľký význam pre vypracovanie ďalších častí "Flóry lišajníkov ZSSR". Z tohto dôvodu sa ukrajinskí lichenológovia rozhodli publikovať bez zmien tabuľky na určovanie druhov všetkých rodov č. *Caloplacaceae* a doplniť rukopis diagnózami druhov a rodov, ktoré v archíve chýbajú (so zreteľom na súčasné taxonomické zaradenie analyzovaných taxónov). Pozornosť zamerajú na sovietske herbare, kde sa budú snažiť nájsť položky druhov *Caloplaca altaica*, *C. barchalovii*, *C. phloginoides*, aby ich opisy mohli platne publikovať.

preklad AL

3. BRYOLOGICKO-LICHENOLOGICKÉ DNY, Trebič 1990 souhrnný referát

J. Duda: Bryologická sbírka J. Spatziera

Dostala se mi do rukou sbírka mechu od J. Spatziera z let 1846-1850. Původně jsem se domníval, že jde o jeden z prvních bryologických exsikátů pod názvem "Mährisch-schlesische Laubmoose". J. Spatzier rozeslal tyto sbírky mechu několika gymnasiím, např. v Jihlavě, Znojme, Stražnici, Mor. Třebové, Kroměříži a Opavě. Ale podle originálního dopisu J. Spatziera, který je u sbírky přiložen, nebyly vždy totožné a částečně se lišily. Sběrka mechu se skládá ze dvou "knih" a každá je rozdělena na dva díly, v nichž jsou uloženy 4 svazky mechu. Mají jednotnou úpravu, na ozdobné etiketě je uvedeno naleziště, datum a sběratel, tj. J. Spatzier. Sběrka obsahuje celkem 94 položek mechu s lokalitami z Hrubého a Nizkého Jeseníku. Pouze 22 druhů bylo určeno chybně a je zajímavé, že přes 78% druhů je plodných. Za nejvýznamnější považuji nález *Neckera pennata* a *Ulota coarctata*.

A. Lackovičová: Zmeny v lichenoflóre Malých Karpát

V Malých Karpatoch rástlo podľa údajov starších lichenológov 165 epifytov; z počtu 35 pôvodne bežných lišajníkov sa v súčasnosti potvrdil výskyt iba 12 druhov. Zmeny v zložení epifytickej flóry sa sledovali na lokalite Svinia hora (Sauberg) pri Svätom Jure, odkiaľ sú k dispozícii 4 pramene. Zozbieraniu storočia uvádza Zahlbruckner zaujímavé druhy ako *Alectoria prolixa*, *Buellia schaeereri*, *Cetraria olivetorum*, *Lecidea turgidula*, *Melaspila gibberulosa*, *Moelleropsis nebulosa*, *Rinodina kornhuberi* a iné. Z herbaria Bollu zistil Zahlbruckner, že v 50. rokoch minulého storočia tu rástli *Usnea filipendula*, *Cladonia floerkeana*, *Umbilicaria pustulata* a *Sticta fuliginosa*; ani jeden z týchto nápadných druhov už Zahlbruckner nenašiel. Ako ďalší príklad uviedol Zahlbruckner druh *Lobaria pulmonaria*, ktorý ešte okolo r. 1890 bežne rástol v neďalekom Jozefskom údolí a na prelome storočia tu úplne zmizol. Podobný obraz o lišejníkovej flóre gaštanov podal i Suza. Na základe svojich zberov z 20. a 30. rokov nášho storočia spomína ešte napr. druhy *Parmelia caperata*, *P. glabra*, *P. tiliacea*, *Chaenothecopsis pusilla*, *Cladonia macilenta* a *C. botrytes*. V zložení lišejníkovej flóry gaštanov na Svinej hore prišlo za posledných 50 rokov k rozsiahlym zmenám. V r. 1981 som tu zbierala iba 8 lišajníkov, ktoré sa zaradujú medzi najtolerantnejšie voči znečisteniu ovzdušia. Z typických predstaviteľov lišejníkovej flóry gaštanov udávaných Zahlbrucknerom a Suzom sa zachovali iba dva druhy, o ďalších dvoch expanzívnych lišajníkoch predpokladáme, že sa tu rozšírili v posledných desaťročiach. Celkovo možno povedať, že zo Svinej hory ustúpilo okolo 90% všetkých lišajníkov! Za príčinu tohto javu označil Zahlbruckner zmenu klimatických podmienok. Z týmto záverom nemožno jednoznačne súhlasiť, veď v našom storočí neprišlo k významnejším zmenám klímy Malých Karpát. Oveľa výraznejšie mohlo na životné prostredie okolia Bratislavy vplyvať intenzívne priemyselné oblasti. V Bratislave začal v r. 1887 pracovať závod na rafináciu ropy Apollo. Do tohto obdobia spadajú i zmeny, ktoré si začal všimáť na lišejníkovej flóre Zahlbruckner.

I. Novotný: Rod *Pleurodium* v Československu

Tento rod je v Československu zastúpený tromi druhmi: *Pleurodium subulatum* (Hedw.) Rabenh., *P. acuminatum* Lindb. a *P. palustre* (B. et S.) B.S.G. Druhy jsou seřazeny podle četnosti výskytu od nejhojnějšího po nejvzácnější. *P. subulatum* byl sbíráno v nadmoř-

ských výškách v rozmezí 180-840 m, *P. acuminatum* 122-560 m a *P. palustre* 330-790 m. Druh *P. palustre* se nejčastěji vyskytuje na rýpaninách ve vlhkých rašelinných loukách, příp. v rašelinistích, u rybníků, v odvodňovacích kanálech bývalých rašelinist ap. Druhy *P. subulatum* a *P. acuminatum* jsou si z hlediska ekologických nároků značně podobné, vyskytují se na obnažené půdě v rámci různých biotopů. *P. subulatum* je nejčastější v různých typech lučních porostů (45.5% dokladů) a v lesích (31.4% dokladů). *P. acuminatum* bylo v 55% případech sbíráno v lese a v ostatních případech se jednalo o různé biotopy (pastvina, vřesoviště, pole, skály).

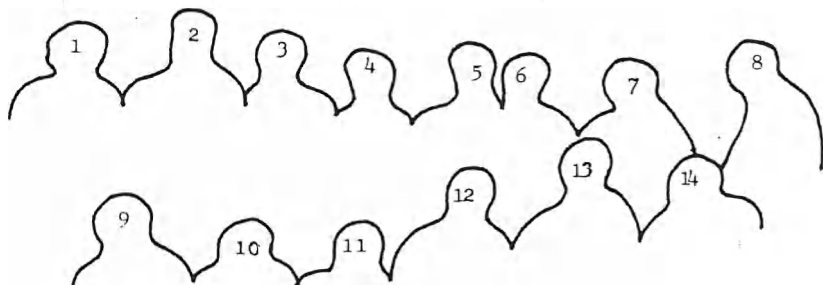
V. Pospíšil: K ochraně mechu na Moravě a ve Slezsku

Pro získání kontrolovatelných podkladů k určení vzácnosti jednotlivých druhů jsem pořídil přehled všech mechu publikovaných z území Moravy a Slezska v hodnotě druhu i všech jejich zveřejněných nálezů. Výsledek je takový: bryoflora Moravy a Slezska čítá podle současných vědomostí 556 druhů mechu. Z nich je 54 (9.7%) publikováno z jediné lokality, 37 (6.6%) ze dvou, 17 (3%) ze tří, 19 (3.4%) ze čtyř, 22 (4%) z pěti a 61 (11%) ze šesti až deseti lokalit. Mechy s 11 a více publikovanými nálezmi jsem roztrídil jen do třech skupin: dosti hojně v počtu 259 (46.6%), velmi hojně s 51 (9.2%) a místně hojně s 36 (6.5%) druhy. Z toho vyplývá: budeme-li za druhy vzácné považovat mechy publikované jen z jediné lokality, je jich na Moravě a ve Slezsku 54, tj. asi 10%; budeme-li k nim počítat mechy známé z 1-3 nálezů, je jich již 108, tedy asi 20% a budeme-li za takové považovat druhy zjištěné na 1-5 lokalitách, pak jejich stav vzroste na 149, což je více než 1/4 celkového počtu. Pokud jde o ohrožení moravskoslezských mechu, roztrídil jsem je do 4 skupin. A/ Druhy nezvěstné, jejichž výskyt nebyl 50 a více let na území potvrzen; patří k nim 92 (16.5%) mechu. B/ Druhy akutně ohrožené, tj. takové, které byly publikovány nanejvýš z 5 lokalit (pokud ovšem nejsou ve skupině první) a druhy zveřejněné sice z více než 5 nálezů, kterých ale v posledních letech rychle ubývá; je jich 107 (19.3%). C/ Druhy ohrožené, tj. takové, které jsou dosti hojně, u nichž je ale patrný úbytek výskytu; je to 156 (28%) mechu. D/ Druhy (zatím) neohrožené, tj. ty, u nichž úbytek výskytu není v současné době patrný; jde o 201 (36.2%) druhů. Při řazení priorit k ochraně nepřihlížíme ovšem jen ke vzácnosti mechu dané počtem nálezů, ale i k jiným skutečnostem jako jsou např. celkový areál, locus classicus. V každém případě je však nutno před navržením druhu k ochraně navštívit jeho nálezisko, zjistit jeho vitalitu a ověřit současný a alespoň odhadnout i výhledový stav stanoviště. Závěrem bych uvedl některé příklady mechu, které byly na Moravě a ve Slezsku publikovány jen z jediné lokality často před více než půl stoletím a jejichž výskyt je tedy zapotřebí v první řadě ověřit. Největší počet takovýchto mechu na Moravě a Slezsku je v Hrubém Jeseníku (těmi se v současnosti zabývá M. Zmrhalová). Z ostatních území to jsou: *Bryum torquescens* - Mikulov (Podpěra 1906), *Campylopus fragilis* - Kunštát (Podpěra 1913), *Crossidium squamigerum* - Tišnov (Podpěra 1907), *Dicranodontium asperulum* - Kunštát (Podpěra 1913), *Didymodon sinuosus* - Štramberk (Jedlička 1953), *Drepanocladus lycopodioides* - Grygov (Podpěra 1906), *Fissidens viridulus* - Dřevohostice (Pilous 1954), *Grimmia anodon* - Tišnov (Podpěra 1907), *G. montana* - Želetice (Podpěra 1932), *Hygrohypnum smithii* - Smrk (Beňa 1903), *Micromitrium tenerum* var. *moravicum* - Mohelno (Podpěra 1922), *Orthotrichum stellatum* - Žďár n. Sázavou (Podpěra 1913), *Sphagnum molle* - Nové Město na Moravě (Pilous 1960), *Weissia triumphans* - Tišnov (Podpěra 1907), *Zygodon baumgartneri* - Veverčí Bítýska (Podpěra 1907).

M. Zmrhalová: *Oligotrichum hercynicum* v Československu

U tohoto druhu bylo kromě regionálního rozšíření zpracováno vertikální rozšíření, fruktifikace, variabilita, vazba na substrát i společenstva a historický přehled sběrů. Jako subarkticky-subalpínský druh je vázán svým výskytem na vyšší pohorí. Podle dostupných dokladů byl v Československu sbírán na 238 lokalitách; 184 lokalit leží v Hercyniku, 52 v Karpatiku a jen 2 v Panoniku. Ve výškovém rozšíření vykazuje *O. hercynicum* podstatný rozdíl mezi západní a východní částí státu. V Karpatiku roste podle údajů na etiketách až od 1100 do 2320 m n.m., v Hercyniku však téměř plynule od 500 do 1500 m n.m. (nejníže v 300 m n.m. u Jetřichovic). Vyskytuje se výhradně na kyselém, degradovaném substrátu, v masách obsazuje narušený povrch půdy v horách. Podle časté fruktifikace, vazby na kyselý substrát a podle převládajícího počtu sběrů z poslední doby lze usuzovat, že se tento druh šíří a nevykazuje žádný stupeň ohrožení.

III. BRYOLOGICKO-LICHENOLOGICKÉ DNY (exkurze do Vladislavi)

1: V. Pospíšil,	2: J. Liška,	3: Z. Pilous,	4: M. Zmrhalová,
5: M. Vondráček,	6: M. Dědečková,	7: A. Vězda,	8: I. Pišut,
9: E. Lisická,	10: L. Pujmanová,	11: H. Franklová,	
12: J. Horáková,	13: J. Hubáčková,	14: J. Vaňa	